

REZUMAT

Problemele cauzate de împrumutul olandez oferit parohiei Sfântului Mihail din Cluj

Parohia „Sfântul Mihail” din Cluj a fost cea mai mare și cea mai bogată din dieceza de Alba Iulia în secolul XX. De-a lungul veacurilor, Clujul a devenit punctul central al vieții culturale și intelectuale din Transilvania, transformându-se, în același timp, și într-un centru religios. În timp ce celelalte biserici istorice (ortodoxă, greco-catolică, reformată, unitariană, evanghelică maghiară) au avut câte o episcopie la Cluj, beneficiind astfel de prelați care să le susțină cauza, biserica catolică a fost reprezentată de parohul bisericii „Sfântul Mihail”, fapt care i-a conferit acestuia o autoritate deosebită. Forța morală a parohiei a fost sporită de avantajul centralității, precum și de contactul cu diverse provocări religioase și culturale. Numeroase societăți și asociații religioase, școli și mișcări spirituale întemeiate la sfârșitul secolului al XIX-lea în parohiile diecezei erau coordonate de la Cluj. Astfel, alături de episcopia romano-catolică de la Alba Iulia, Clujul, cu parohia sa și cu celelalte instituții centrale, precum și cu dezvoltatele sale mijloace media, a vitalizat și cele mai îndepărtate colțuri ale întinsei dieceze.

Parohia Romano-Catolică „Sfântul Mihail” din Cluj a constituit un exemplu de bune practici pentru alte parohii, datorită activității sale pastorale și sistemului său instituțional bine organizat (asociații și societăți populare și pentru femei, Caritas, trupe de cercetași, școli, cămin pentru vârstnici, centru de zi etc.). În ciuda faptului că parohia are o istorie bogată și diversă, trecutul instituțiilor sale nu a fost încă valorificat în istoriografie. Puține lucrări științifice abordează ilustra istorie a acestei parohii. Péter Sas a editat câteva volume, însă, în cazul celor mai multe dintre acestea, titlul nu corespunde conținutului, documentele de arhivă publicate nu sunt organizate după criterii științifice. Pot afirma că istoria activității pastorale din cadrul parohiei „Sfântul Mihail” reprezintă un domeniu extrem de vast, care așteaptă încă să fie cercetat.

Timp de câțiva ani am slujit ca vicar parohial la parohia „Sfântul Mihail”. Am avut ocazia de a cerceta bogata arhivă a acestei parohii, astfel, am obținut numeroase indicii referitoare la evenimentele din trecutul îndepărtat, mai ales din procesele verbale ale comitetului parohial, însă am întâlnit foarte rar descrieri detaliate. Nici lucrările editate până în prezent nu sunt tocmai coerente și cuprinzătoare. Nu mi-am putut forma o imagine completă, cu afirmații univoce, nici în legătură cu celebrul împrumut olandez. De la preoții mai în vârstă, mai apropiați cronologic de

evenimentul menționat, am primit doar câteva referințe și remarci în treacăt, însă nu și răspunsuri exacte la întrebările mele. În general, se consideră că Áron Márton a salvat parohia „Sfântul Mihail” din Cluj de la decăderea completă, după ce aceasta ajunsese în pragul falimentului din cauza împrumutului olandez amintit. Puține lucrări de istorie ecleziastică tratează în detaliu problematica acestui împrumut, care a reprezentat „spaima” parohiei clujene. În cele două volume ale lucrării sale intitulate „A kisebbségi lét tanulói Erdélyben I-II. kt.” [Anii de școală ai statului minoritar în Transilvania, vol. I-II], Árpád Paál îl laudă pe Áron Márton într-un stil jurnalistic, deoarece acesta a inițiat plata dobânzii, în urma unor negocieri încununuate de succes cu creditorii olandezi.¹ László Virt, în lucrarea „Nyitott szívvel. Márton Áron élete és eszméi” [Cu inima deschisă. Viața și ideile lui Áron Márton], amintește plata împrumutului olandez, însă prezentarea premiselor, care ocupă o pagină din volumul menționat, este plină de informații eronate.² Cartea contemporanului Pál Péter Domokos, intitulată „Rendületlenül... Márton Áron Erdély püspöke” [De neclintit... Áron Márton, episcopul Transilvaniei], nici nu abordează perioada în care Áron Márton a fost administrator parohial, deși ar fi putut prezenta cea mai exactă imagine a împrumutului olandez. Până în prezent a fost publicată o singură biografie a parohului dr. József Hirschler, datorată lui Péter Sas; acest volum tratează puțin mai pe larg problematica împrumutului olandez, însă accentul este pus mai ales pe prezentarea biografiei acestui preot cu spirit renescentist și mai puțin pe cercetarea obiectivă a subiectului menționat. Autorul nu menționează numeroase chestiuni esențiale, care ar releva conexiunile menite să faciliteze o înțelegere mai corectă a întregii probleme. Prin enumerarea documentelor legate de acest împrumut, autorul creează cititorului impresia că a găsit un țap ispășitor, curatorul Ferenc Nemes, astfel nimeni nu a fost responsabil de declanșarea unei situații deosebit de grave.³ În concluzie, mi-am formulat următoarea întrebare: cum a fost posibilă contractarea unui împrumut atât de mare din străinătate, pentru care încuviințarea autorității diecezane era indispensabilă?

Principalul scop al tezei mele a fost reconstituirea acestei chestiuni misterioase, necercetate până în prezent. Cu ajutorul documentelor oficiale din arhive, am încercat să descopăr și să sistematizez informațiile referitoare la împrumutul olandez: punctul de pornire, premisele,

¹ PAÁL Árpád: *A kisebbségi lét tanulói Erdélyben II.* Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Csíkszereda 2008. 183–184.

² VIRT László: *Nyitott szívvel. Márton Áron erdélyi püspök élete és eszméi.* Budapest 2002. 50.

³ SAS Péter (Szerk.): *Egy reneszánsz lelkiéletű főpap Dr. Hirschler József főesperes-plébános.* Verbum Kiadó. Kolozsvár 2010.

desfășurarea, identitatea persoanelor implicate, încercările de soluționare și activitatea lui Áron Márton, care a creat ordine în această chestiune.

Cercetarea mea a mai avut o motivație. Am urmărit, în cadrul seriei „Márton Áron hagyatéka” [Moștenirea lui Áron Márton], discursurile marelui episcop în perioadele în care a fost simplu preot, iar apoi prelat. În general, acestea sunt cuvinte de învățătură, de consolare, predici liniștitoare și dătătoare de speranță. Din acestea lipsesc așa-numitele izbucniri retorice, judecățile și criticile ferme. Nu a vrut să își conducă auditoriul pe drumul cel drept al credinței creștine prin intermediul criticii, știind că cearta nu a îmbunat pe nimeni. În cel de-al 16-lea volum al seriei menționate am identificat un discurs în care administratorul parohial Áron Márton s-a exprimat în termeni mai duri. Evident, a avut un motiv să o facă. Iar motivul trebuie căutat tocmai în perioada soluționării crizei provocate de împrumutul olandez. Discursul a fost rostit la un an de la preluarea administrării parohiei „Sfântul Mihail”, la data de 14 martie 1937, în fața comitetului parohial și a bărbaților din parohie. Oare ce l-a determinat pe păstorul activ să rostească o predică plină de afirmații dure, care să inspire durere și teamă? În încheierea discursului întâlnim referințe clare la conflictele dintre grupurile aflate în comitetul parohial, la criticile și atacurile rău-intenționate îndreptate împotriva administratorului parohial. Iată un citat din încheierea discursului:

„Însă – tocmai pentru că vorbesc înaintea unor bărbați, la o întrunire a bărbaților –, permiteți-mi să mă apropiu puțin de viața noastră și să indic, pe scurt, câteva simptome ale vieții noastre. ... *Spiritul conflictual*, se pare că este un păcat specific pentru noi. *Egoismul*, numit și blestemul turanic, se pare că ar fi, într-adevăr, la noi, o înclinație naturală. Deși viața e grea, deși totul arată că trebuie să fim uniți: *formarea de grupuri conflictuale*, care a adus atâtea rupturi fatale de-a lungul istoriei noastre, *este prezentă în continuare în rândurile noastre*. ... facem puciuri, creăm contra-grupuri (dacă trebuie, ne *legăm unii de alții și în biserică*), iar dacă trebuie, nu ne ferim nici să facem *denunțuri* ticăloase. ... Nu lăsăm deoparte nici în biserică *intențiile noastre electorale*, suntem dispuși să mănjim până și cele mai sfinte locuri și momente cu gândirea noastră ordinară.”⁴ Dacă privim acest fragment în sine – scos din context – putem să îl adaptăm și la situația noastră, deoarece rupturile și disensiunile din comunitate au existat mereu și vor mai exista și în viitor. Însă aici este vorba despre altceva. Prin discursul său care îndeamnă la cercetarea

⁴ MÁRTON ÁRON: *Feketevasárnap. Férfiak áldozása 1937. márc. 14-én*. In: *Márton Áron hagyatéka 16. kt. (Alkalmi beszédek – I.)* (Szerk. Marton József) Pro-Print Könyvkiadó Csíkszereda 2018. 55–61.

conștiinței, Áron Márton a vrut să determine câteva persoane să își schimbe atitudinea. Anticipând, pot afirma că cititorul atent va descoperi în teza mea persoanele la care se face trimitere în fragmentul citat mai sus.

Sursele cercetării și metodele aplicate

Am cercetat evenimentele petrecute în parohie în ordine cronologică și am căutat elementele care conferă coerență subiectului ales. Am încercat să utilizez toate documentele de arhivă pe care le-am avut la dispoziție (procesele verbale, corespondență, însemnări) pentru a obține o imagine clară și veridică a acestei chestiuni complicate.

Cele mai multe surse provin din arhiva Arhiepiscopiei de Alba Iulia. Am identificat în numeroase fonduri materiale privind problema împrumutului, care s-a întins pe o perioadă de douăzeci de ani. A doua arhivă pe care trebuie să o menționez este cea a Parohiei „Sfântul Mihail” din Cluj. Procesele verbale ale comitetului parohial mi-au fost de mare ajutor în vederea aflării detaliilor problemei. Deoarece în acea perioadă Capitlul Catedral din Alba Iulia controla atât fundațiile episcopiei cât și chestiunile legate de patrimoniul parohiilor diecezei, materialul de arhivă al acestei instituții mi-a oferit, de asemenea, date importante legate de această problemă complicată. La Biblioteca Batthyaneum se păstrează corespondența personală a episcopului Gusztáv Károly Majláth, în care am identificat mai multe referințe la problema împrumutului olandez. Această categorie de surse prezintă interes deoarece conține și afirmații care nu puteau fi incluse în documentele oficiale, opinii exprimate direct, după cum arată, de exemplu, informările transmise de Elemér Gyárfás sau chiar scrisorile lui László Zombory. Teza mea de doctorat se bazează în primul rând pe documente inedite de arhivă, însă am apelat și la un număr semnificativ de surse editate. Volumul XX al seriei „Márton Áron hagyatéka” a reprezentat o adevărată mină de aur pentru redactarea acestei lucrări. Am apelat, de asemenea, și la edițiile de surse ale lui Péter Sas.

Materialele și articolele din presa vremii mi-au fost, de asemenea, de ajutor. Acestea mi-au demonstrat că evenimentele petrecute în cadrul parohiei „Sfântul Mihail” beneficiau de o atenție privilegiată din partea presei. Problema împrumutului olandez apare în presa din Transilvania, din întreaga Românie, și chiar în presa internațională. Materialele enumerate mai sus relevă unele detalii ale subiectului.

Țin să precizez că analiza unor persoane nu urmărește condamnarea acestora, ci exclusiv clarificarea problemei împrumutului olandez.

Datorită naturii subiectului, am optat pentru metoda narativă și am încercat în toate situațiile să mă poziționez obiectiv, chiar și atunci când am fost nevoit să fac constatări neplăcute privind clerici sau înalte fețe bisericești. Deoarece împrumutul olandez a fost o problemă internă a bisericii, la început chestiunea a fost tratată ca un secret, însă după izbucnirea scandalului, cunoscut atât la București, cât și la Roma, secretul nu a mai putut fi păstrat. Nu este de mirare faptul că subiectul a fost unul sensibil în mediul ecleziastic.

Conform cerințelor subiectului, lucrarea are două părți: evoluția situației sub administrarea parohului dr. József Hirschler, care a contractat împrumutul, și evenimentele din vremea administratorului parohial Áron Márton, cel care a coordonat rezolvarea problemei. Voi aborda activitatea pastorală a celor doi parohi doar în măsura în care aceasta se leagă de împrumutul olandez sau de restituirea acestuia.

Dacă am reprezenta problema împrumutului olandez într-un sistem de coordonate, am putea marca primăvara anului 1936 ca punct culminant al crizei, deoarece atunci s-a pensionat dr. József Hirschler, iar conducerea parohiei a fost preluată de administratorul Áron Márton. Astfel, momentul de cotitură al istoriei restituirii împrumutului desparte cele două unități ale tezei, dedicate perioadelor lui József Hirschler și Áron Márton.

La îndemnul curatorului, un colaborator apropiat de-al său, parohul József Hirschler contractează împrumutul, apoi, contractând noi și noi împrumuturi bancare pentru a acoperi datoria, conduce parohia până în pragul falimentului.

Áron Márton – cu ajutorul autorității diecezane și al Consiliului Diecezan – luând diverse măsuri de austeritate și făcând numeroase sacrificii, reușește să aducă parohia în situația de a restitui împrumutul olandez.

Am comite o mare eroare simplificând astfel problema împrumutului olandez, deoarece caracterul complex al afacerii, precum și colaborării și mai ales adversarii celor doi parohi au avut o responsabilitate majoră în crearea acestei situații complicate, care a devenit, la un moment dat, aproape imposibil de urmărit.

Deoarece subiectul ține de activitatea celor doi „parohi” analizați, în vederea sintetizării acestei probleme incomode întinse de-a lungul a două decenii, a trebuit, vrând-nevrând, să apelez la metoda comparativă.

Nu voi insista asupra condițiilor sociale, pe care le voi schița doar în introducerea lucrării. Mă voi concentra exclusiv asupra evenimentelor petrecute în cadrul comitetului parohial.

József Hirschler, un paroh erudit, cu o cultură deosebită, a fost o față bisericească cu un veritabil spirit renaștivist, un om al marilor proiecte. Viața și activitatea sa preoțească au fost legate de Cluj, încă din anul 1901. Între 1906 și 1936 a fost parohul bisericii „Sfântul Mihail”. A întemeiat un sistem instituțional bine organizat și valoros, de ale cărui roade nu a beneficiat doar Clujul, ci și întreaga comunitate maghiară din Transilvania. În primul rând, trebuie menționate școlile (între care Marianum-ul ocupă un loc deosebit), care au avut un rol determinant în formarea și educarea următoarelor generații. Instituțiile întemeiate de el și modul în care au funcționat acestea corespundeau aspirațiilor Vaticanului din acea perioadă. Grija față de școală, presă, asociațiile devoționale, biserici etc., care nu a lipsit dintre preocupările lui Hirschler, corespundeau practicii din biserica universală. Așadar, aspirațiile ambițiosului paroh nu pot fi nicidecum condamnate, chiar dacă instituțiile întemeiate de el și puse în slujba religiei și culturii au fost uneori supradimensionate.

Conducătorii parohiei „Sfântul Mihail” erau plini de speranță în momentul contractării împrumutului olandez. Așa-numitul succes a fost prezentat în scurt timp publicului larg. Ziarele maghiare și românești din Transilvania, uneori pătinoare și necunoscând întregul adevăr, anunțau un eveniment senzațional, o adevărată poveste de succes. Însă dificultățile economice care își făceau ușor-ușor apariția, afectând parohia, păreau de nestăvilit. Conducătorii responsabili au reușit la început să mascheze trista realitate cu promisiuni și cu eludarea unor fapte, însă nu pentru mult timp. Împrumutul, prezentat ca un succes, nu a adus rezultatele așteptate. Astfel, la câteva luni de la contractarea împrumutului, veștile înspăimântătoare circulau prin întreaga Transilvanie, nu numai în mediul bisericesc, ci și în societatea civilă. Cei care au sărit în ajutorul parohiei s-au lovit de persoane, obstacole și complicații din cauza cărora restituirea împrumutului olandez a reclamat două decenii de muncă asiduă.

Parohia care dispunea de cele mai mari venituri (din imobile, fundații și altele) din dieceza de Alba Iulia a avut și ea de suferit în urma schimbării de imperiu și a crizei economice mondiale de la sfârșitul anilor 1920. Parohia se confrunța cu dificultăți majore în încercarea de a-și întreține instituțiile culturale și religioase (școli, cămin pentru vârstnici, asociații); bugetul parohiei era atât de împovărat, încât, la jumătatea anilor 1920, au început să apară datoriile însemnate. Însă József

Hirschler, un adept al construcțiilor, a fost un teoretician, fără experiență în domeniul economic. În această privință s-a bazat pe colaboratorii săi, în care a avut încredere totală. Pregătirea și experiența celui mai apropiat colaborator al său, Ferenc Nemes, ales și curator al parohiei, fuseseră dobândite în vremea Monarhiei Austro-Ungare. Înainte de Primul Război Mondial și în perioada imediat următoare schimbării de imperiu, afacerile sale au fost încununuate de succes. Nefiind capabil să aprecieze corect interesele generate de schimbările politice și sociale, l-a determinat pe parohul Hirschler să facă un pas îndrăzneț spre binele/răul parohiei „Sfântul Mihail”.

Premisele împrumutului olandez au fost create la 24 februarie 1926, atunci când curatorul Ferenc Nemes a prezentat pentru prima dată oferta promițătoare, în cadrul unei ședințe ordinare a comitetului parohial. Creditorii olandezi nu au trimis oferta doar parohiei „Sfântul Mihail”, ci au luat legătura cu toate parohiile mai înstărite din Transilvania și Ungaria. Responsabilitatea contractării împrumutului îi revine lui dr. József Hirschler, paroh și abate, însă acesta s-a sfătuit cu curatorul Ferenc Nemes, în care a avut deplină încredere și căruia îi încredințase deja de mai mulți ani administrarea financiară a parohiei. Pentru consiliul parohial contractarea împrumutului olandez nu reprezenta o noutate, deoarece parohia „Sfântul Mihail”, deținătoare a unui partimoniu imobil însemnat, a mai apelat și în trecut la împrumuturi în vederea realizării unor investiții majore promițătoare ori pentru a-și întreține instituțiile și pentru a-și plăti datoriile anterioare. Așadar, contractarea împrumuturilor bancare reprezenta o practică obișnuită a conducerii parohiei „Sfântul Mihail” din vremea parohului József Hirschler. În situația economică delicată în care se afla parohia, această afacere părea una profitabilă, deoarece astfel putea fi evitată vânzarea unui nou imobil.

Ferenc Nemes a avut posibilitatea de a gestiona de unul singur contractarea și restituirea împrumutului aprobat de consiliul parohial. În aparență, i-a implicat pe parohul József Hirschler și pe cei desemnați să gestioneze această chestiune, însă, de fapt, nici ei nu au fost informați. Rapoartele curatorului dau impresia că acesta lucra cu dăruire și cinste pentru binele parohiei „Sfântul Mihail”. Ferenc Nemes a reușit să intre în grațiile parohului József Hirschler, iar prin intermediul acestuia, să câștige încrederea episcopului Gusztáv Károly Majláth. József Hirschler nu a avut nici cea mai mică bănuială că promisiunile curatorului sunt doar amăgiri, fără acoperire în realitate.

Ascunderea unor detalii privitoare la contractul cu creditorii olandezi de la National Spaar et Emission Bank in Nijmegen arată că principalul responsabil, Ferenc Nemes, era conștient de

faptul că împrumutul reprezenta un periculos joc al hazardului. Atunci când atât József Hirschler, care avea intrare liberă la episcop, cât și curatorul i-au prezentat episcopului împrumutul, au omis unele fapte și au ascuns detalii; au vrut să dea impresia că și Statusul Romano-Catolic ar fi parte din împrumut etc. E drept că nici creditorii olandezi nu au oferit detalii privitoare la situația delicată în care se afla banca lor. Pentru ei important a fost doar să obțină ca gaj, printr-un contract internațional, clădirile bisericii, aflate în centrul Clujului.

Trebuie să adăugăm și faptul că episcopul Majáth, căruia i-au cerut personal să dea imediat undă verde împrumutului, ocolindu-i pe specialiștii autorității diecezane, nu a arătat niciodată o înțelegere profundă a problemelor economice, ci a fost, în primul rând, un duhovnic.

Pentru curatorul parohiei contractarea împrumutului olandez era importantă și datorită faptului că propria sa antrepriză era în pericol, el spera să își salveze propria firmă cu o parte a sumei împrumutate din Olanda. Evident, astfel a zdruncinat, a periclitat situația economică a parohiei „Sfântul Mihail”.

La începutul crizei economice mondiale, împrumutul olandez a sporit vertiginos datoriile parohiei „Sfântul Mihail”. Din cauza dobânzilor, parohia a fost nevoită să contracteze noi împrumuturi. Toate acestea s-au petrecut, evident, cu aprobarea episcopului. József Hirschler s-a folosit de starea șubredă de sănătate a episcopului Majláth (boala s-a agravat în 1931) pentru a lua noi împrumuturi bancare. Conducătorii cancelariei episcopale, specialiștii din cadrul capitolului catedral și din comitetul director al Statului Romano-Catolic nu au putut decât să privească de pe margine situația care începea să devină catastrofală. Nu au primit mandat să intervină de la autoritatea competentă, care era episcopul.

La data de 22 februarie 1928, în cadrul unei ședințe a comisiei însărcinate de către comitetul parohial cu cercetarea problemei împrumutului olandez, parohul József Hirschler a admis erorile majore comise în această chestiune. Doi membri ai comitetului, Imre Gabányi și János Klumák, au descoperit faptul că curatorul Ferenc Nemes a acoperit o parte din datoriile parohiei, însă s-a folosit de o parte din sumă în scopuri personale, încercând să își salveze drogheria „Urmașul lui Ferenc Gergely”, aflată în pragul falimentului, și să își achite datoriile personale. Secretarul comitetului, Márton Szilágyi, susținea că curatorul ar fi falsificat procesul verbal. A investit sume uriașe în Banca Comercială Clujeană, aflată în pragul falimentului. El a făcut toate acestea cu semnătura parohului, care adesea nici nu știa ce semnază, de cele mai multe ori curatorul îi cerea semnătura în alb sau folosea coduri pentru desemnarea cheltuielilor. Ferenc Nemes a contractat

împrumuturi în scopuri personale de la Casa de Economii și Banca de Credit din Cluj în numele parohului.

În urma dezvăluirii acestei afaceri marcate de delapidări, conducerea parohiei a încercat să aplice soluții și măsuri de austeritate provizorii, a refăcut bugetul; pentru a obține resurse materiale, a obligat angajații și învățătorii la plata unui ajutor bisericesc de 5% din venituri. Parohul József Hirschler a oferit parohiei veniturile noilor vile din parcul central.

Din împrumutul de 600.000 de florini olandezi au mai rămas 540.000 după plata cheltuielilor de transfer și a comisioanelor de administrare, adică 34.112.252 lei. Din acest împrumut au fost acoperite datoriile unor instituții bisericești (Marianum, parohie), a fost cumpărată o casă și o tipografie, s-au acordat împrumuturi unor angajați ai bisericii (de exemplu lui József Hirschler), au fost cumpărate acțiuni la o bancă. Curatorul a rezervat o sumă însemnată pentru scopurile propriilor afaceri. József Hirschler și-a asumat plata sumei luate de Ferenc Nemes, oferindu-și salariul anual de 1.200.000 de lei până la acoperirea deficitului. O altă investiție lipsită de sens a fost direcționată către tipografia Providentia. Administrarea incompetentă a dus și la decăderea firmei Providentia, nevoită, la rândul său, să se împrumute. Cel mai trist a fost faptul că parohia s-a confruntat cu obligația de a plăti dobânda împrumutului olandez într-o perioadă în care nu avea la dispoziție resursele financiare necesare.

Comisia împuternicită să cerceteze chestiunea împrumutului olandez, care, de altfel, s-a reunit doar o singură dată, a luat la cunoștință cu regret mașinațiile iresponsabile ale lui Ferenc Nemes. Firma „Urmașul lui Ferenc Gergely” a creat probleme suplimentare. Povara uriașei datorii a fost crescută de faptul că curatorul a contractat împrumuturi de la tot felul de oameni, care, văzând că și-au pierdut banii, au formulat revendicări și față de parohie.

În luna martie a anului 1928, curatorul Ferenc Nemes și-a dat, mândru, demisia. Comitetul parohiei ajuns la marginea prăpastiei din punct de vedere economic a luat la cunoștință în tăcere această fugă a curatorului. Parohia aflată într-o situație economică gravă se pregătea să contracteze noi împrumuturi bancare. Împrumuturile de la Casa de Economii și Banca de Credit din Cluj, precum și de la Banca Transylvania au fost necesare, deoarece, dacă parohia nu ar fi achitat la termen dobânzile împrumutului olandez, banca din Olanda ar fi putut-o acționa în instanță, iar astfel ruina completă a parohiei ar fi fost inevitabilă.

Delegatul episcopal trimis de la Alba Iulia la parohia „Sfântul Mihail”, Kálmán Héjja, a analizat timp de mai multe zile bugetul, activitatea economică a parohiei și chestiunea

împrumutului olandez. L-a audiat pe curatorul Ferenc Nemes, care a recunoscut că avea o datorie de aproximativ 8 milioane de lei din împrumutul olandez și, pe lângă aceasta, o datorie privată de 16 milioane de lei. Din schimbarea valutei în care a fost contractat împrumutul olandez s-a obținut suma de 34.112.252 lei, iar în urma cheltuielilor utile s-a constatat un deficit de 20.692.595 lei. Ferenc Nemes a explicat acest deficit prin restituirea unor sume către 116 creditori. Cea mai mare pierdere a fost cauzată de către el prin faptul că a cumpărat pentru parohie acțiuni în valoare de 7.200.000 lei la Banca Comercială din Cluj, aflată în pragul falimentului. Concluzia finală a delegatului episcopal: parohia din Cluj datorează, în contul împrumutului olandez, suma de 600.000 de florini olandezi, adică 39.900.000 lei. Din această sumă, valoarea activelor se ridică la 10.602.296 lei, iar deficitul la 29.297.704 lei.

În urma cercetării întreprinse de delegatul episcopal, a devenit clar și pentru autoritatea de la Alba Iulia că pierderile economice ale parohiei „Sfântul Mihail” au fost cauzate de delapidarea comisă de Ferenc Nemes, cunoscut până atunci ca un specialist în economie, la fel de clar fiind și faptul că acesta nu va putea niciodată restitui sumele sustrate. „Bine-intenționatul” paroh József Hirschler a fost, de asemenea, responsabil de cele întâmplate, deoarece nu a considerat importantă exercitarea atribuțiilor sale de control. Comisia împuternicită pentru contractarea împrumutului olandez și însuși comitetul parohial au fost responsabile, pentru că au amânat efectuarea unui control corespunzător. Toate aceste împrejurări l-au ajutat pe curatorul Ferenc Nemes să acționeze după bunul plac și să producă parohiei daune majore.

După demisia curatorului Ferenc Nemes, funcția sa și sarcinile aferente acesteia au fost preluate de Gyula Jelen. Ideile conform cărora și-a dorit să administreze parohia indicau o direcție pozitivă. Nu a considerat corect ca povara administrării parohiei să fie purtată de un grup restrâns, din acest motiv a înființat comisia economică formată din specialiști. Însă și el a fost nevoit să admită că restituirea împrumutului olandez nu va fi posibilă decât prin contractarea unor noi împrumuturi.

Comitetul Director al Consiliului Diecezan, mai ales președintele laic, senatorul Elemér Gyárfás, a întins o mână de ajutor conducătorilor parohiei, la solicitarea expresă a autorității diecezane de la Alba Iulia. Din acest moment, problema achitării datoriei a fost soluționată pe două canale: autoritatea diecezană-Gyárfás, respectiv conducerea parohiei. Eforturile bine-intenționate ale lui Elemér Gyárfás s-au împiedicat mereu de obstacole. Neîncrederea arătată de

conducătorii comitetului parohial și acțiunile separate întreprinse de József Hirschler au îngreunat semnificativ soluționarea problemei.

Pentru administrarea corespunzătoare a parohiei „Sfântul Mihail” a mai rămas o singură soluție: pensionarea lui József Hirschler și alegerea unui nou preot responsabil. Senatorul Elemér Gyárfás a jucat un rol însemnat în clarificarea problemei. În urma intervenției sale, pentru autoritatea episcopală de la Alba Iulia a devenit din ce în ce mai clar faptul că administrația parohială din acel moment nu era capabilă să rezolve problema economică creată de împrumut. În tot acest timp, parohul József Hirschler era convins că achitarea împrumutului se desfășoară fără probleme. Prin scrisorile sale, l-a liniștit în mai multe rânduri pe episcop, afirmând că problema împrumutului este gestionată de specialiști, deci parohia nu poate suferi nicio pierdere.

Era inevitabil ca această problemă amânată la nesfârșit să atragă atenția ministerului de externe și a altor conducători ai statului român. Sfântul Scaun, prin intermediul nunțiatului de la București, a solicitat o rezolvare cât mai rapidă. Însă autoritatea episcopală de la Alba Iulia a lăsat prea mult timp pentru o rezolvare pe plan intern a acestei probleme. În urma controlului efectuat de delegatul episcopal ar fi trebuit să adopte o poziție mai fermă împotriva administrației lui József Hirschler.

Situația deplorabilă a parohiei îl neliniștea pe Elemér Gyárfás. Acesta a ținut permanent legătura cu cancelarul episcopal Béla Gajdáty și cu vicarul Dániel Zomora. În cele din urmă, a ajuns la concluzia că deteriorarea situației nu mai poate fi oprită decât prin înlăturarea parohului József Hirschler. Această soluție a fost îngreunată de prietenii adunați în jurul lui Hirschler, care l-au sfătuit pe acesta să nu cedeze controlul, să nu își asume pensionarea. Totuși, parohul nu mai avea o viziune clară asupra situației financiare a parohiei. Bilanțul contabil de la finalul anului 1933 și bugetul pe anul 1934, analizate de Elemér Gyárfás, precum și procesele verbale oferă o imagine terifiantă. Pe baza acestora, el a întocmit un raport înaintat autorității diecezane. Astfel, în anul 1935, episcopul Majláth, la sfatul funcționarilor din episcopie, a decis să adopte o atitudine mai fermă, decretând înființarea unui directorat pentru administrarea economică a parohiei. Directoratul s-a dovedit a fi o soluție de compromis, deoarece cea mai mare parte a specialiștilor care făceau parte din acesta, în special avocați, au fost desemnați de către parohul József Hirschler. Membrii acestui for au gestionat problemele economice în mod corect, conform legilor în vigoare, însă nu au căutat o soluție definitivă. Pentru ei cele mai importante aspecte erau încasarea onorariilor și propriile interese bancare, motiv pentru care nu au soluționat problema plății

impozitului pe transfer patrimonial aferent împrumutului olandez, care a generat numeroase penalități. Administrația lor a atras măsura de sechestru, impusă de Ministerul Finanțelor Publice.

Sechestratorii trimiși de autoritățile statului au înrăutățit starea parohiei. Aceștia au direcționat sume mici din veniturile parohiei pentru plata impozitelor, încercând mai degrabă să își umple cât mai repede propriile buzunare.

În această situație fără ieșire, autoritatea diecezană a fost nevoită să ia măsuri. În momentul în care s-a făcut pasul decisiv, asistăm la o coincidență interesantă. Episcopul Majláth, grav bolnav, a fost transferat definitiv la Budapesta, iar conducerea diecezei a fost preluată de vicarul Dániel Zomora, și de cancelarul Béla Gajdátsy, cel mai bun cunoscător al problemei împrumutului olandez. Hirschler și-a pierdut sprijinul în cea mai critică situație. În tot acest timp, parohul a fost supus unor atacuri venite din partea guvernului român, care îl considera șovin și care a cerut autorității diecezane să îl transfere din Cluj. József Hirschler spera ca rezolvarea problemelor sale cu autoritățile statului să vină de la un prieten care îl tot ademenea cu promisiuni. Vorbele fostului său vicar parohial favorit, dr. László Zombory, care, după ce a fost preot al diecezelor de Satu Mare și Alba Iulia, a devenit prelat în dieceza de București, având relații în cercurile regale și guvernamentale, nu au rămas decât promisiuni. În această situație este ciudat faptul că același László Zombory intrase cu câțiva ani în urmă în grațiile premierului I.C. Brătianu acuzându-i de șovinism atât pe Hirschler, cât și pe alți membri marcanți ai comunității maghiare.

Comitetul Director al Consiliului Diecezan a sugerat autorității episcopale, ca singură soluție posibilă, încredințarea tuturor problemelor economice unui cleric cu atribuții de administrator economic (*administrator oeconomus*). Conform propunerii, administrarea problemelor financiare și economice ale parohiei urma să intre în atribuțiile și sub controlul Comitetului director. Membrii Comitetului Director îl vedeau pe dr. Alajos Boga, referentul școlilor Statusului, ca fiind cea mai potrivită persoană pentru această sarcină. Aplicarea acestei soluții a fost îngreunată de atitudinea parohului József Hirschler, care nu avea de gând să se dea la o parte.

Ultima încercare de soluționare din vremea parohului Hirschler a fost înființarea directoratului. Conform planului, Directoratul avea sarcina de a face ordine în administrarea financiară, însă această instituție nu a putut scăpa parohia de sub jugul apăsător al sechestratorilor Romulus Fersigan, Gheorghe Dubleşiu și Virgil Nistor. De asemenea, disensiunile din cadrul grupului de la conducerea parohiei, tensiunile dintre directorul de bancă Endre László și curatorul

Gyula Jelen nu au facilitat rezolvarea problemei. Ba mai mult, Jenő Péterffy, un avocat cu o ascensiune rapidă și ginerele lui Endre László, a încercat să „curețe” Directoratul de membrii incomozi și să îl sprijine, de fapt, să îl întărească în eroare, pe parohul József Hirschler.

Autoritatea episcopală a dus, la rândul său, tratative pentru a soluționa problemele financiare și pastorale ale parohiei din Cluj. După ce Alajos Boga nu și-a asumat funcția de paroh, conducerea episcopiei a căutat preotul potrivit care să poată găsi calea de ieșire din această situație. Trei preoți au fost abordați: Gáspár Botár, un prieten de-al lui József Hirschler, Ernő Veress și Áron Márton. Providența a făcut ca în cele din urmă să fie ales Áron Márton, în persoana căruia parohia „Sfântul Mihail” a dobândit un lider competent.

József Hirschler și-ar fi dorit să rămână în continuare în funcția de paroh. El era susținut de câțiva membri ai Directoriului, care, mai târziu, i-au creat numeroase neplăceri administratorului parohial Áron Márton. La îndemnul prietenilor săi, József Hirschler a încercat până în ziua în care a fost eliberat din funcțiile de paroh și arhidiacon (15 martie 1936) să facă demersuri la București pentru a nu fi schimbat. Însă și nunțiul Valerio Valeri, și Alexandru Cisar, arhiepiscopul de București, și autoritatea episcopală de la Alba Iulia considerau că ar fi mai bine ca Hirschler să plece atât din fruntea parohiei, cât și din Cluj.

În ultima ședință, din data de 17 martie 1936, membrii directoratului au solicitat autorității episcopale să le accepte demisiile depuse la 18 noiembrie 1935, motivând că nu își mai pot asuma răspunderea pentru evenimentele viitoare din viața parohiei. Autorul procesului verbal, Jenő Péterffy, a adăugat și că activitatea Directoratului a fost îngreunată de intrigi, acuzații și știri nefondate. De fapt, Directoratul a fugit de pe nava aproape scufundată a parohiei. Membrii săi au plecat, lăudându-se cu „activitatea lor plină de sacrificii”, neasumându-și nicio răspundere, însă, în același timp, și-au rezervat dreptul de a își exprima părerile de la distanță, de a îi acuza pe alții, de a îngreuna activitatea noului administrator parohial cu atacurile lor.

La 23 martie 1936 Áron Márton, a preluat conducerea parohiei, cu titlul de *vicarius oeconomus*, într-o situație încurcată, cu datorii de peste 90 de milioane de lei, cu bunuri puse sub sechestru. Astfel, el și-a asumat responsabilitatea rezolvării acestei probleme. Pe baza mandatului primit din partea autorității episcopale, el trebuia să scoată parohia din pragul falimentului în cel mai scurt timp și să rezolve problemele parohului pensionat.

Atunci când Áron Márton a inițiat cu succes restituirea împrumuturilor bancare și stingerea datoriilor, s-au reactivat căutătorii de cusururi „fideli bisericii”, tocmai prietenii lui József Hirschler.

Parohul și abatele greu încercat trupește și sufletește a presupus că măsurile drepte și raționale luate de autoritatea diecezană ar fi izvorât din rea-voință. Optica sa greșită a fost puternic influențată de directorul de bancă Endre László și de ginerele acestuia, avocatul Jenő Péterffy.

Episcopul auxiliar Adolf Vorbuchner a făcut eforturi pentru ameliora situația lui Hirschler. Autoritățile statului nu l-au tolerat pe József Hirschler în nicio funcție, din acest motiv episcopul Vorbuchner a fost nevoit să îi retragă numirea în funcția de rector al Institutului Teologic. Din cauza suspiciunii cu care era privit Hirschler de autorități, Vorbuchner a considerat că ar fi mai oportun ca acesta să nu părăsească doar Clujul, ci și țara. Administratorul Áron Márton a făcut demersurile necesare pentru a asigura cheltuielile tratamentului pe care Hirschler a fost nevoit să îl urmeze în străinătate. Episcopul auxiliar Adolf Vorbuchner i-a purtat mereu o dragoste părintească prelatului Hirschler, având o singură rugămintă, ca – tocmai în interesul său – să locuiască altundeva decât la Cluj. Preoții care l-au instigat pe Hirschler și „prietenii” săi clujeni au împiedicat o rezolvare normală a situației sale. Neliniștea și atitudinea neascultătoare a parohului pensionar au creat numeroase greutăți episcopului auxiliar și noii conduceri a parohiei „Sfântul Mihail”. Fostul paroh a profitat de orice ocazie pentru a rămâne la Cluj. Zbuciumul din ultima parte a vieții a avut un efect negativ asupra stării sale de sănătate. Prelatul József Hirschler a murit la 17 noiembrie 1936, în sanatoriul Parc din Cluj, întărit cu sfințele sacramente. Predica de înmormântare a fost rostită, la îndemnul episcopului, chiar de administratorul parohial Áron Márton.

Áron Márton, un om cu mâinile curate, aflat la Cluj încă din 1932, se bucura de respectul oamenilor de aici și nimeni nu îi punea la îndoială credibilitatea. După ce a scos bunurile parohiei de sub sechestru, începând cu anul 1937 a urgentat plata împrumutului olandez, deși adversarii săi au făcut tot posibilul pentru a împiedica măsurile pe care le-a luat.

A încercat să înfrunte toate greutățile. Numeroși oameni își revendicau plata pentru diverse servicii pe care le-ar fi prestat în trecut. Membrii fostului Directorat l-au atacat în mod abil, în timp ce el trebuia să achite dobânzile pentru împrumutul olandez și celelalte credite, la Casa de Economii și Banca de Credit din Cluj, respectiv la Banca Transylvania. Cei care până atunci au perceput parohia „Sfântul Mihail” ca pe o sursă de venituri nu au renunțat prea ușor la „comoară”.

Áron Márton a reușit să îndepărteze indivizii nedemni din parohie. Cele mai multe neplăceri i le-a provocat avocatul Jenő Péterffy, cu șirul său neîntrerupt de acuzații. El este personajul rău-intenționat din istoria împrumutului olandez, care l-a însoțit ca o umbră pe Áron Márton de-a lungul întregii sale activități de la Cluj. Și-a arătat antipatia față de autoritatea episcopală de la Alba Iulia și față de Áron Márton în vremea parohului József Hirschler și chiar prin intermediul acestuia: l-a instigat continuu pe fostul paroh și abate împotriva episcopiei, l-a încurajat și l-a influențat să scrie memorandumul adresat capitlului catedral. A ținut legătura cu canonici și preoți pensionari de la Alba Iulia, care îl informau, cu rea-intenție, în legătură cu evenimentele de acolo. Împreună cu socrul său, Endre László, a făcut tot posibilul pentru a-l reinstala pe József Hirschler în funcția de paroh. L-a tulburat mereu pe administratorul parohial Áron Márton cu scrisori provocatoare, deoarece acesta l-a îndepărtat de la soluționarea problemei, privându-l astfel de un onorariu semnificativ. A trimis scrisori acuzatoare autorității de la Alba Iulia, solicitând umilirea publică și pedepsirea vinovaților pentru faptele lor din trecut. A dorit cu orice preț să îl compromită pe Áron Márton și să zădărnicească alegerea acestuia în funcția de paroh. În vremea lui Hirschler a solicitat și a primit sume uriașe pentru serviciile sale avocățești. În cele din urmă l-a denunțat pe Áron Márton la arhiepiscopul de București, Alexandru Cisar, și prin acesta, la nunțiul apostolic, Andrea Casulo. Atunci, în primăvara anului 1938, episcopul auxiliar Adolf Vorbuchner a fost nevoit să îi prezinte nunțiului problema parohiei din Cluj și activitatea pastorală a lui Áron Márton. Privind retrospectiv, putem considera că acțiunea rău-intenționată îndreptată împotriva lui Áron Márton a fost providențială, deoarece, prin aceasta, nunțiul a avut posibilitatea de a primi de la cea mai credibilă persoană informații despre viitorul episcop.

În activitatea sa extrem de solicitantă, administratorul apostolic Áron Márton a fost susținut de specialiștii din centrul episcopal de la Alba Iulia și din cadrul Statusului, precum și de cea mai mare parte a comitetului parohial. Episcopul auxiliar Adolf Vorbuchner, care îl cunoștea bine pe Áron Márton din perioada în care amândoi au slujit la Sibiu, l-a sprijinit și l-a încurajat în toate demersurile sale, iar cu ocazia vizitelor efectuate în parohie a constatat cu bucurie că lucrurile merg într-o direcție bună, atât din punct de vedere spiritual, cât și economic. Comitetul Director al Consiliului Diecezan l-a ajutat și l-a apărat ca un zid, în cadrul acestuia remarcându-se mai ales președintele laic, senatorul Elemér Gyárfás, care prin pregătirea sa și prin relațiile sale în Parlamentul României s-a dovedit a fi un ajutor de nădejde. Activitatea lui Áron Márton a fost urmărită cu atenție și facilitată de autoritatea episcopală de la Alba Iulia (vicarul Dániel Zomora,

cancelarul Béla Gajdáty). Gyula Jelen, curatorul parohiei, l-a ajutat de asemenea pe Áron Márton după ce acesta a preluat conducerea parohiei, fiind animat de cele mai bune intenții. Păcat că a renunțat destul de timpuriu la funcția deținută.

Áron Márton a rezolvat cea mai gravă problemă a parohiei, cea a împrumutului olandez îndepărtându-i treptat, pe propria răspundere, pe toți cei implicați în această chestiune, și obținând, datorită negocierilor secrete purtate de avocatul Dezső Schilling, condiții avantajoase de plată din partea creditorilor olandezi. Mai târziu, atunci când chestiunea a reclamat mai multă discreție, l-a îndepărtat și pe avocatul Schilling și, cu știrea și aprobarea episcopului Vorbuchner, și-a asumat întreaga răspundere, rezolvând de unul singur toate problemele, cu ajutorul din umbră al avocatului Gábor Tusa. A reușit într-un timp destul de scurt să facă ordine și să îndepărteze persoanele incompetente care au creat situația dificilă.

În ciuda problemelor economice stresante și a atacurilor nedemne la care a fost supus, Áron Márton nu a neglijat nici activitatea pastorală propriu-zisă. Am fost nevoit să abordez pe scurt și acest subiect în teza mea, deoarece pastorația i-a dat lui Áron Márton puterea de a rezolva complicatele și neplăcutele probleme economice. Prin așa-numita activitate pastorală stratificată a reușit să ajungă la fiecare grupă de vârstă, iar prin atitudinea sa preoțească autentică a sădit spiritul cristic în sufletele auditorilor săi.

O parte importantă a lucrării mele este dedicată alegerii și investirii lui Áron Márton în funcția de paroh. Din acest moment, observăm o precipitare a evenimentelor: Áron Márton a fost numit în scurt timp administrator apostolic al diecezei, iar apoi episcop de Alba Iulia. În legătură cu hirotonirea întru episcopat, am încercat să aflu și de ce a ales Áron Márton Clujul ca loc de desfășurare a acestui eveniment.

Cu acordul Sfântului Scaun, Áron Márton a administrat și în calitate de episcop situația economică a parohiei „Sfântul Mihail”. A urmărit cu atenție și a controlat plata împrumutului olandez, pe care el însuși a inițiat-o. A solicitat ferm conducerii parohiei să plătească la timp datoria. Problema împrumutului, care a durat aproape două decenii, a fost închisă definitiv în luna decembrie a anului 1945.

Din istoria de 20 de ani a împrumutului olandez putem trage concluzii și oferi sfaturi utile mai ales preoților. Tensiunile dintre predecesor și succesori sunt întâlnite și în rândul clerului, chiar dacă nu în mod direct, ci prin intermediul unor prieteni fideli. În conflictul dintre predecesor și

succesor, invidia și reproșurile celor dintâi sunt mai des întâlnite decât situațiile inverse; această afirmație este valabilă chiar și în cazurile în care succesorul are un comportament onest.

Pentru preoții însărcinați cu conducerea unor parohii, cea mai delicată problemă este cea a administrării economice. Oricât de mult respect ar impune parohul în rândul credincioșilor, acesta va avea oricum critici, adversari.

Între paroh și curatorul credincios trebuie să existe încredere, însă este importantă și impunerea unor limite. Parohul trebuie să aleagă cu mare atenție așa-zii specialiști. Dacă este posibil, să nu se bazeze doar pe o persoană sau pe un grup restrâns, ci pe întregul comitet parohial și să ceară și opinia unor specialiști independenți. Atunci când ia măsuri de austeritate, parohul nu trebuie să joace rolul zgârcitului, ci să procedeze precum Áron Márton, care i-a ajutat pe săraci chiar și în perioada în care a trebuit să restituie uriașul împrumut. Numai o administrare economică onestă și transparentă poate spori autoritatea preotului în rândul credincioșilor.

Împrumutul olandez, care a cauzat atâtea daune economice și morale parohiei „Sfântul Mihail”, și restituirea acestuia au avut, în cele din urmă, o consecință pozitivă pentru dieceza de Alba Iulia: au arătat ierarhiei ecleziastice, până la Vatican, calitățile lui Áron Márton.